

تأثیر دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر حفظ و استمرار انقلاب اسلامی

دکتر علی جمالی*

تاریخ دریافت: ۹۴/۰۳/۳۱

تاریخ پذیرش: ۹۴/۰۸/۰۶

چکیده

با توجه به تهاجم فرهنگی نظام استکباری به انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی ایران، این تحقیق که به منظور بررسی تأثیر دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر حفظ و استمرار انقلاب اسلامی انجام شده است. از اهمیت بالایی برخوردار می باشد هدف این تحقیق، تبیین تأثیر دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر حفظ و استمرار انقلاب اسلامی بوده که برای پاسخ به پرسش اصلی تحقیق که تأثیر دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر حفظ و استمرار انقلاب اسلامی چیست، بوده است. برای سنجش تأثیر دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی، اطلاعات مورد نیاز با روش کتابخانه‌ای و با کار میدانی پرسشنامه، از جامعه نمونه آماری اطلاعات لازم گردآوری گردید و با جمع‌بندی و تجزیه و تحلیل آماری پرسشنامه، نتیجه‌گیری ارائه شد. نتایج گویای این بود که به طور کلی دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر حفظ و استمرار انقلاب اسلامی تأثیر قابل توجهی داشته است؛ و بررسی‌های انجام شده نشان می‌دهد که دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس همه عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی را تحت تأثیر قرار داده و پوشش می‌دهد.

کلیدواژه‌ها: دست آوردهای فرهنگی، دفاع مقدس، انقلاب اسلامی، فرهنگ.

* - استادیار دانشگاه جامع امام حسین (ع)

۱. کلیات

۱-۱. بیان مسئله

امریکا برای جلوگیری از پیروزی انقلاب اسلامی، توطئه‌های متعددی را برنامه‌ریزی و اجرا نمود. با پیروزی انقلاب اسلامی، نیز این تلاش برای اجرای استراتژی، جلوگیری از استقرار نظام اسلامی، با ایجاد بحران و ناآرامی در تمامی کشور، بخصوص در مناطق مرزی توسط عناصر وابسته به نظام سلطه که با پیروزی انقلاب اسلامی، سلطه خود را بر ایران از دست داده بود و تحریک صدام و با چراغ سبز، جنگ هشت سال‌های را بر علیه انقلاب اسلامی تحمیل نمود. هشت سال دفاع مقدس یکی از برهه‌های تاریخی بی‌نظیر و سرنوشت‌ساز در تاریخ کشور و انقلاب اسلامی است. این جنگ علاوه بر دست‌آوردهای عظیم در صحنه بین‌المللی که مایه عزت و عظمت نظام اسلامی و تعدیل موازنه قدرت به نفع اسلام و ایران بود، آثار و برکاتی در درون نظام اسلامی به جای گذاشته است؛ که یکی از آن دست‌آوردها، در بعد فرهنگی است.

در هشت سال دفاع مقدس، مردم ایران اسلامی در مقابله با دو قطب نظام سلطه آن زمان، یعنی آمریکا و شوروی که علیه انقلاب اسلامی باهمه اختلافات، متحد شده بودند، با الگوگیری از قیام حسینی و فرهنگ عاشورایی، با شعار هیئات منالذله با خلق حماسه‌های بی‌نظیر از انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی ایران دفاع نمودند.

امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در این مورد می‌فرماید: «هشت سال دفاع مقدس دارای ظرفیت تولید هزاران کتاب بمنظور انتقال فرهنگ و ارزش‌های اسلامی و انقلابی به جامعه و جهان است» (بیانات در دیدار جمعی از مسئولان حوزه هنری و دست‌اندرکاران تولید و انتشار کتاب‌ها، ۱۳۸۹/۲/۲۰) با توجه به تأثیرگذاری این فرهنگ بر جامعه و جهان، مسئله اساسی این است که این عوامل فرهنگی چیست و چه تأثیری در حفظ و استمرار انقلاب اسلامی داشته است تا با توسعه و تقویت آن عوامل فرهنگی در جهت حفظ و استمرار انقلاب اسلامی، مورد توجه و بهره‌برداری قرار گیرد.

۱-۲. اهمیت و ضرورت تحقیق

تبیین دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس، عوامل فرهنگی مؤثر بر حفظ و استمرار انقلاب

اسلامی و ارتباط این دو و تأثیر و تأثر آنها بر یکدیگر، در زمره ضرورت‌هایی است که می‌تواند به‌عنوان اصول تعیین‌کننده استراتژی حرکت و روند آتی انقلاب تلقی گردد و با انجام این تحقیق، می‌توان عناصر مؤثر بر حفظ و استمرار انقلاب اسلامی را توسعه داده و در مورد تعمیق آن برنامه‌ریزی نموده و آفات و اموری که باعث تضعیف این عوامل فرهنگی می‌شود را شناسایی نموده و در رفع آنها در جامعه اقدامات لازم را به‌عمل آورد و چنانچه به این موضوع مهم پرداخته نشود ممکن است آسیب‌پذیری انقلاب اسلامی بالا برود و در استمرار آن مشکل بوجود آید.

۱-۳. سؤال تحقیق

تأثیر دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر حفظ و استمرار انقلاب اسلامی چگونه بوده است؟

۱-۴. هدف تحقیق

بررسی و تبیین تأثیر دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر حفظ و استمرار انقلاب اسلامی.

۲. ادبیات و مبانی نظری

۲-۱. کلیاتی در مورد دفاع مقدس

یکی از عظیم‌ترین رخداد‌های تاریخ معاصر ایران، جنگی است که صدام حسین رئیس وقت رژیم عراق، حدود یک سال و نیم پس از پیروزی انقلاب اسلامی بر ایران تحمیل نمود. جنگ رژیم بعثی عراق با جمهوری اسلامی ایران یکی از مهم‌ترین جنگ‌های دوره معاصر در جهان است. به دلیل دخالت و پشتیبانی قدرت‌های بزرگ و برخی از رژیم‌های عربی منطقه خلیج فارس از رژیم بعثی عراق از روزهای آغازین جنگ، ماهیت بین‌المللی این جنگ، به مراتب از بسیاری از جنگ‌های کشورهای جهان بیشتر بوده است.

این جنگ که به مدت هشت سال به طول انجامید، یکی از کم سابقه‌ترین و استثنایی‌ترین جنگ‌ها در عصر جهان دو قطبی و دوران جنگ سرد بوده که دو ابرقدرت وقت دنیا، عملاً در یک جبهه واحد و به‌صورت همگرا از رژیم بعثی عراق حمایت می‌کردند. البته نوع همکاری و

میزان کمک آنها به رژیم صدام، متفاوت و در طول سال‌های دوران جنگ، متغیر بوده است. اکثر کشورهای عربی منطقه خلیج فارس نیز با کمک‌های وسیع مالی، رژیم بعثی عراق را حمایت و همچنین کشورهایی مانند مصر و اردن هم در کنار صدام حسین قرار داشتند.

جنگ تحمیلی در روز جمعه ۳۱ شهریور سال ۱۳۵۹ هجری شمسی، از سوی ارتش رژیم بعثی عراق با حمله سراسری نیروهای هوایی، زمینی و دریایی آن کشور به خاک ایران، آغاز گردید. ارتش بعثی عراق توانست با تهاجم غافلگیرانه خود، ۵ استان ایران را درگیر مستقیم جنگ نموده و در نهایت، در چهار ماه اول جنگ، حدود ۱۷ هزار کیلومتر مربع از خاک ایران را به تصرف و اشغال خود در آورد. در این وضعیت و شرایط، یکی از آزمون‌های سخت ملت ایران به وقوع پیوست که با مقاومتی بی‌نظیر و پس از یک سلسله عملیات‌های پی‌درپی، نیروهای مسلح ایران، توانستند دشمن را از دسترسی به اهداف خود باز دارند (علایی، ۱۳۹۱: ۳۳). و مناطق اشغالی را از دست بعثی‌ها خارج نموده و برای تنبیه متجاوز، در بعضی از مناطق عراق دست به تهاجم بزنند.

شکل‌گیری و زمینه‌های تحمیل جنگ علیه ایران

عراق همواره افزایش سواحل دریایی و اعمال حاکمیت بر شمال خلیج فارس را به‌عنوان یک هدف استراتژیک تلقی می‌نمود و راه رسیدن به آن را تسلط بر خوزستان و اروندرود و کویت می‌دانست و این تفکر، پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران و در نتیجه تضعیف ارتش ایران قوت گرفت. (تهامی، ۱۳۸۰: ۴۹)

اهداف رژیم بعثی عراق از جنگ با ایران

آنچه از اظهارات رئیس‌جمهور و سایر مقامات عراقی می‌توان برداشت نمود این است که رژیم صدام چند هدف را از جنگ با ایران دنبال می‌کرده است.

رژیم بعثی عراق قصد داشت تا ملغی نمودن قرارداد مرزی ۱۹۷۵ الجزایر به‌عنوان کف اهداف خود بتواند تمامی اروندرود را به مالکیت خود درآورده و برخی از ارتفاعات سرکوب در غرب کشور را در اختیار بگیرد. دولت عراق تلاش می‌کرد تا با استفاده از فشار جنگ، قرارداد مرزی جدیدی را با ایران منعقد نماید تا بتواند تنگناهای تاریخی ژئوپولیتیکی خود را حل نموده و قدرت بیشتری در خلیج فارس کسب نماید (درودیان، ۱۳۷۹: ۲۳).

هدف نهایی عراق از حمله به ایران، که به تحریک نظام سلطه، و در جهت اهداف آمریکا،

برای مهار انقلاب اسلامی و در نهایت، سرنگونی نظام نوپای جمهوری اسلامی و از بین رفتن انقلاب اسلامی در ایران دانست. این هدف در اظهارات بسیاری از مقامات عراقی دیده می‌شود (علایی، ۱۳۹۱: ۳۷).

۲-۲. تعریف فرهنگ

واژه فرهنگ به مجموعه اطلاعات علوم مختلف و لغات و واژگان زبان نیز بکار می‌رود، شاید دلیل گزینش این واژه در مقابل واژه معجم در زبان عربی و دیکسیونری در زبان فرانسوی آن باشد که مجموعه لغات یک زبان، حیات روحی و فکری و اجتماعی یک ملت را بیان می‌کند (کاظمی، ۱۳۷۶: ۳۵).

فرهنگ عمومی یا اجتماعی، از زیر مجموعه‌های نظام یافته و ارکانی چون ارزش‌ها، باورها و اعتقادات، رسوم و هنجارها تشکیل شده‌اند. در جوامع مختلف، نظام‌های فرهنگی متفاوتی وجود دارند و در بطن و درون یک نظام فرهنگی بزرگ و وسیع، خُرده فرهنگ‌های کوچکتری جای گرفته‌اند، که این امری طبیعی است؛ لکن در میان یک قوم، ملت، یا جامعه بزرگ و اصلی، بسیاری از ارزش‌ها، باورها، هنجارها، معیارها و الگوهای رفتاری هستند که جنبه عام دارند. همه آنها را پذیرفته‌اند و همه در زندگی و روابط اجتماعی از آنها پیروی می‌کنند و رفتار اجتماعی‌شان تحت تأثیر آنهاست. همین جنبه‌های عام فرهنگ در میان یک جامعه بزرگ یا ملت را می‌توان به عنوان فرهنگ عمومی یا اجتماعی آن جامعه، مورد مشاهده و مطالعه قرار داد. فرهنگ عمومی زیر بنای اجتماعی فراگیر و تعیین کننده کیفیت رابطه برخورد آحاد یک اجتماع با مسائل و واقعیت‌های موجود در زندگی اجتماعی است. شخصیت اجتماعی مردم یک جامعه در فرهنگ عمومی خلاصه می‌شود؛ و اهداف و کیفیت مسیر حرکت به سوی تعالی و پیشرفت یا زوال و عقب افتادگی آن تحت تأثیر این فرهنگ است. فرهنگ عمومی یا اجتماعی، عبارت است از مجموعه منسجم و نظام یافته‌ای از اهداف، ارزش‌ها، عقاید، باورها، رسوم و هنجارهای مردمی متعلق به یک جامعه بزرگ، قوم یا ملت؛ اما آنچه در واقع تجلی گر همه اینهاست و در یک جامعه، ظهور عمومی و قابل مشاهده دارد، رفتار، منش و عُرف جامعه با همین معیارهای اجتماعی است، که به سادگی می‌تواند به وصف درآید (فرد رو و دیگران، ۱۳۸۰: ۱۲۴).

امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در مورد تعریف فرهنگ می‌فرماید: «عزیزان من! فرهنگ از اقتصاد هم مهم‌تر است چرا؟ چون فرهنگ، به معنای هوایی است که ما تنفس می‌کنیم؛ شما ناچار هوا را تنفس می‌کنید، چه بخواهید، چه نخواهید؛ اگر این هوا تمیز باشد، آثاری دارد در بدن شما؛ اگر این هوا کثیف باشد، آثار دیگری دارد» (بیانات در حرم مطهر رضوی، ۹۳/۱/۱).

«فرهنگ یعنی باورهای مردم، ایمان مردم، عادات مردم، آن چیزهایی که مردم در زندگی روزمره با آن سروکار دائمی دارند و الهام‌بخش مردم در حرکات و اعمال آنها است؛ فرهنگ این است؛ این پس خیلی اهمیت دارد. مثلاً در حوزه اجتماعی، قانون‌گرایی - که مردم به قانون احترام بگذارند - یک فرهنگ است؛ تعاون اجتماعی یک فرهنگ است؛ تشکیل خانواده و ازدواج یک فرهنگ است؛ تعداد فرزندان یک فرهنگ است؛ اگر در این چیزها بینش مردم و جهت‌گیری مردم جهت‌گیری درستی باشد، زندگی در جامعه جور خواهد شد؛ اگر خدای ناکرده جهت‌گیری غلط باشد، زندگی جوری دیگری خواهد شد؛ خدای ناکرده به همان بلایی مبتلا خواهیم شد که امروز کشورهایی که خانواده را و بنیان خانواده را ویران کردند و شهوات را به راه انداختند - **وَاتَّبِعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا** (آیه ۵۹ سوره مریم) - به آن سرنوشت دچار شدند؛ بنابراین تمرکز دشمنان بر روی فرهنگ بیشتر از همه جا است؛ چرا؟ به خاطر همین تأثیر زیادی که فرهنگ دارد. هدف و آماج تحرک دشمنان در زمینه فرهنگ، عبارت است از ایمان مردم و باورهای مردم» (بیانات در حرم مطهر رضوی، ۹۳/۱/۱).

«هر جا می‌گوییم فرهنگ، مقصود ما از فرهنگ، یعنی فرهنگ انقلابی، فرهنگ اسلامی، یعنی ایجاد حرکت فرهنگی بر مبنای اسلام و بر مبنای ارزش‌های اسلامی و حرکت دادن جامعه به معنای حرکت فرهنگی به سمت اهداف اسلامی، استمرار فرهنگ اسلامی و باور اسلامی و آداب اسلامی و اخلاق اسلامی و سنت‌های اسلامی؛ فرهنگ این است. این جور نیست که به هر شکلی ابزارهای فرهنگی در کشور به وجود آمد، ما خوشحال بشویم که بله فرهنگ پیشرفت کرده؛ نه پیشرفت فرهنگ و تکیه روی فرهنگ به معنای فرهنگ انقلابی است، فرهنگ اسلامی است، فرهنگ دینی است، استمرار ارزش‌های انقلابی و اسلامی است؛ این مراد ما است و این آن چیزی است که مورد انتظار از من و شما - به‌عنوان سربازان این انقلاب است» (بیانات در دیدار نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۹۳/۳/۴).

۲-۳. نظر امام خمینی(ره) در مورد دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس

«هر روز ما در جنگ برکتی داشته‌ایم که در همه صحنه‌ها از آن بهره جسته‌ایم. ما انقلاب‌مان را در جنگ به جهان صادر نموده‌ایم؛ ما مظلومیت خویش و ستم متجاوزان را در جنگ ثابت نموده‌ایم؛ ما در جنگ، پرده از چهره تزویر جهان‌خواران کنار زدیم؛ ما در جنگ، دوستان و دشمنان‌مان را شناخته‌ایم؛ ما در جنگ به این نتیجه رسیده‌ایم که باید روی پای خودمان بایستیم؛ ما در جنگ ابهت دو ابرقدرت شرق و غرب را شکستیم؛ ما در جنگ ریشه‌های انقلاب پر بار اسلامی‌مان را محکم کردیم؛ ما در جنگ حس برادری و وطن‌دوستی را در نهاد یکایک مردمان بارور کردیم؛ ما در جنگ به مردم جهان و خصوصاً مردم منطقه نشان دادیم که علیه تمامی قدرت‌ها و ابرقدرت‌ها سالیان سال می‌توان مبارزه کرد؛ جنگ ما کمک به افغانستان را به دنبال داشت؛ جنگ ما فتح فلسطین را به دنبال خواهد داشت؛ جنگ ما موجب شد که تمامی سردمداران نظام‌های فاسد در مقابل اسلام احساس ذلت کنند؛ جنگ ما بیداری پاکستان و هندوستان را به دنبال داشت؛ تنها در جنگ بود که صنایع نظامی ما از رشد آن‌چنانی برخوردار شد و از همه این‌ها مهم‌تر، استمرار روح اسلام انقلابی در پرتو جنگ تحقق یافت. همه این‌ها از برکت خون‌های پاک شهدای عزیز هشت سال نبرد بود؛ همه این‌ها از تلاش مادران و پدران و مردم عزیز ایران در ده سال مبارزه با آمریکا و غرب و شوروی و شرق نشأت گرفت. جنگ ما جنگ حق و باطل بود و تمام‌شدنی نیست، جنگ ما جنگ فقر و غنا بود، جنگ ما جنگ ایمان و رذالت بود و این جنگ از آدم تا ختم زندگی وجود دارد. چه کوتاه‌نظرند آنهایی که خیال می‌کنند چون ما در جبهه به آرمان‌نهایی نرسیده‌ایم، پس شهادت و رشادت و ایثار و از خودگذشتگی و صلابت بی‌فایده است! درحالی که صدای اسلام‌خواهی آفریقا از جنگ هشت ساله ماست. علاقه به اسلام‌شناسی مردم در آمریکا و اروپا و آسیا و آفریقا یعنی در کل جهان از جنگ هشت ساله است» (صحیفه امام، جلد ۲۱، ص ۲۸۳).

۲-۴. نظر امام خامنه‌ای(مدظله‌العالی) در مورد دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس

امام خامنه‌ای(مدظله‌العالی) با تأکید بر اینکه عرصه فرهنگی، عرصه جهاد است، خاطر نشان

تأثیر دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر حفظ و استمرار انقلاب اسلامی

کردند: «کسانی که در این میدان جهاد فرهنگی حضور دارند باید حق جهاد را بجا آورند و آن‌گونه که شایسته است به ترویج ارزش‌های دینی و واقعیات انقلاب اسلامی و دفاع مقدس بپردازند». (بیانات در دیدار جمعی از مسئولان حوزه هنری و دست‌اندرکاران تولید و انتشار کتاب دا، ۱۳۸۹/۲/۲۰).

«جنگ برای این کشور، از لحاظ معنوی دست‌آوردهای زیادی داشت که برای نسل‌هایی، تغذیه‌کننده معنویت و فکر و فرهنگ و ایمان و تجربه الهی است» (بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و هیأت وزیران، ۱۳۷۵/۶/۸).

«هشت سال دفاع مقدس از لحاظ زمانی هشت سال بود، اما از لحاظ استمرار معنوی و فکری و فرهنگی ممکن است قرن‌ها ادامه داشته باشد». (بیانات در دیدار جمعی از شعرای آئینی، ۱۳۹۰/۳/۲۵)

«هشت سال دفاع مقدس ما صرفاً یک امتداد زمانی و فقط یک برهه زمانی نیست؛ بلکه گنجینه عظیمی است که تا مدت‌های طولانی ملت ما می‌تواند از آن استفاده کند، آن را استخراج کند و مصرف کند و سرمایه‌گذاری کند. حادثه عظیم این هشت سال، مجموعه‌ای است از صفات والا، فرهنگ‌های پسندیده و برگزیده و ممتاز، عقاید و معارف والائی که ملت ما در طول تاریخ ارث برده یا استعدادش را در خودش حفظ کرده بوده که با انقلاب اسلامی این استعدادها بروز کرد. یک گنجینه‌ای از همه اینهاست. شما که دفاع مقدس را روایت می‌کنید، بخصوص آئین‌هایی که روایت هنری می‌کنند، در واقع آئینه‌ای هستید در مقابل یک مظهر جمال و جلال که او را منعکس می‌کنید. آنچه که در دوران آن هشت سال از بروز خصلت‌های والا و پسندیده انسانی، از شجاعت، از ایثار، از اخلاص، از صدق و صفا، از بروز تدبیرهایی که از یک جوان چنین تدابیری انتظار نمی‌رفت، این برجستگی‌هایی که در دوره هشت سال دفاع مقدس به وجود آمد».

«در جمع بندی دفاع مقدس، انسان می‌تواند بگوید، این است که این هشت سال، مظهری از برترین صفاتی است که یک جامعه می‌تواند به آنها ببالد و از جوانان خودش انتظار داشته باشد؛ یعنی دفاع مقدس مظهر حماسه است، مظهر معنویت و دینداری است، مظهر آرمان‌خواهی است، مظهر ایثار و از خودگذشتگی است، مظهر ایستادگی و پایداری و مقاومت است، مظهر تدبیر و حکمت است» (بیانات در دیدار فعالان عرصه هنر دفاع مقدس، ۱۳۸۸/۶/۲۴).

۲-۵. نظر سایر صاحب نظران در مورد دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس

الف - فرهنگ اعتماد به نفس و خودباوری

از برکات مهم دفاع مقدس، تقویت اعتماد به نفس و خودباوری بوده است. ما در کوران دفاع مقدس به این نتیجه رسیدیم که باید خود را باور کنیم و با تکیه بر توانمندی‌های خود به ویژه جوانان خداجو کشور را اداره نماییم. تأثیر این خودباوری، بعد از جنگ در عرصه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی و فناوری‌های نوین دفاعی، نمود فزاینده‌ای داشت (منصوری لاریجانی، ۱۳۸۹:۲۸۱).

امام خمینی (ره) در همین زمینه می‌فرماید: «ما در جنگ یاد گرفتیم که روی پای خودمان بایستیم».

ب - رشد باورهای دینی و فضائل اخلاقی در جامعه

میدان نبرد و سنگرهای رزمندگان، آکنده از حضور خدا و اهل بیت (علیهم السلام) بود. نیایش‌ها و شب‌زنده‌داری‌ها و توسل خالصانه رزمندگان و امت شهید پرور به ائمه معصومین (ع) فضای کشور را به عطر ایمان و معنویت معطر کرده بود و روح عبودیت در مردم موج می‌زد؛ حتی بی تفاوت‌های جامعه در این فضای معنوی به خود آمده و تحول عمیق درونی در آن‌ها ایجاد شد.

از برکات دیگر دفاع مقدس، رشد فضایل اخلاقی و معنوی در افراد و تقویت ارزش‌های اجتماعی بود؛ به طوری که همه اقشار ملت تحت تأثیر اخلاق رزمندگان و فضایل انسانی خانواده آنان قرار داشتند؛ به ویژه موقعی که مراسم تشییع شهدا برگزار می‌شد، همگان شرکت فعال داشته، و از فضای معنوی آن بهره‌مند می‌شدند (منصوری لاریجانی، ۱۳۸۹:۲۸۳).

ج - توسعه فرهنگ و تفکر بسیجی در جامعه

تفکر بسیجی، ایدئولوژی کارآمد دفاع مقدس بود؛ بسیج یک اندیشه است، یک فکر است، یک منطق است، یک منظومه‌ی فکری است. علت این هم که همه می‌بینند که تحصیل کرده،

نخبه، نابغه، از رشته‌های مختلف مجذوب بسیج می‌شوند، این است که بسیج صرفاً یک حرکت احساسی نیست؛ یک منطق قوی پشت سر بسیج وجود دارد؛ این منطق، این علم، وقتی با عمل همراه می‌شود، این غوغا را درست می‌کند؛

پایه‌ی (اول) این تفکر، اعتقاد به مسئولیت انسان است؛ مسئولیت انسان. انسان موجودی است مسئول. نقطه‌ی مقابل این فکر، حالت احساس بی‌مسئولیتی، «ولش کن»، «برو خوش باش»، «به خودت پرداز» است. پایه‌ی فکری بسیج، این مسئولیت الهی است؛ نقطه‌ی مقابل همان دم‌غنیمتی، ولش کن و حالت تنبلی و حالت گریز از مسئولیت و مانند اینها است. پایه‌ی اصلی بسیج، این احساس مسئولیت است. این تفکر مسئولیت انسان، جزو بیانات اسلام است. دوّمین پایه که در کنار این هست که مکمل پایه‌ی اول است، عبارت است از بصیرت، روشن‌بینی. یعنی چه؟ یعنی شناخت زمان، شناخت نیاز، شناخت اولویت، شناخت دشمن، شناخت دوست، شناخت وسیله‌ای که در مقابل دشمن باید به کار برد؛ این شناخت‌ها، بصیرت است. همیشه با یک سلاح نمی‌شود مبارزه کرد. در همه‌ی میدانها با یک سلاح نمی‌شود رفت. کدام سلاح را به کار بیندازیم؟ دشمن کجا است؟ (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار اعضای مجمع عالی بسیج مستضعفین ۱۳۹۳/۶/۰۹)

بسیج، حرکت برخاسته از ایمان، از عشق، از اعتماد به نفس و توأم با ابتکار است..... اینها ناشی از همین روحیه انقلابی‌ای است که ما از آن تعبیر می‌کنیم به روحیه بسیجی، روحیه جوان، مبتکر، پیشرو، دارای اعتماد به نفس..... مفهوم بسیج شامل حال همه این زمینه‌ها می‌شود؛ معنایش هم عبارت است از نوآوری و ابتکار و اخلاص. پایه اصلی کار بسیجی، اخلاص است. «گمنام»، از جمله تعبیرات امام است: «مکتب شاهدان و شهیدان گمنام». گمنام یعنی دنبال نام و نشان نبودن. گفت: «در کیش ما مجرد عنقا تمام نیست/در قید نام ماند اگر از نشان گذشت». (۱) برای خدا کار کردن که این ناشی است از روحیه اعتماد به خدا؛ (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار بسیجیان استان کرمانشاه ۱۳۹۰/۷/۲۲).

د- فرهنگ احساس تکلیف برای دفاع در مردم

یک مسلمان، انجام تکالیفی مثل جهاد را که خداوند برایش مقرر کرده، واجب می‌داند. دفاع از موجودیت اسلام و انقلاب اسلامی و حفظ تمامیت ارضی کشور، استکبار و ایادی‌اش با

تحمیل جنگ، نابودی اسلام و موجودیت انقلاب اسلامی را هدف قرار داده بودند. مردم ما که آگاه به این توطئه نظامی دشمنان بودند، با حضورشان در جبهه، مانع تحقق آن شدند (منصوری لاریجانی، ۱۳۸۹:۲۸۸).

ه - تحکیم وحدت ملی

از برکات مهم دفاع مقدس، تحکیم وحدت ملی بین آحاد ملت به ویژه گروه‌ها و احزاب سیاسی کشور بود؛ به طوری که همگان منافع حزبی و صنفی خود را در خدمت مصالح نظام و امنیت کشور قرار داده بودند (منصوری لاریجانی، ۱۳۸۹:۲۹۶).

و - فرهنگ ترجیح منافع ملی بر منافع شخصی

در دفاع مقدس، آنچه مورد توجه همگان و به‌عنوان فرهنگ عمومی کشور قرار داشت، دفاع از کشور و تعقیب و تنبیه دشمن متجاوز بعثی بود. وقتی امام راحل (ره) فرمودند: "جنگ در رأس امور است" به واقع همگان جنگ را در اولویت کارها و تصمیم‌گیریها قرار داده بودند و منافع شخصی و فردی، همه فدای مصالح جنگ شده بود. فرهنگ جهاد و مبارزه، آن‌چنان بر افکار عمومی غالب شده بود که هر کسی ارزش و تأثیر اجتماعی و سیاسی خود را با توانایی‌های دفاعی خود تعریف می‌کرد و همه‌ی توفیقات و موفقیت‌ها با حوادث دفاع مقدس پیوند داشت (بهداروند، ۱۳۹۰:۲۲۹).

ز - تقویت فرهنگ اسلام‌خواهی و وطن دوستی در نسل جوان؛

یکی از ثمرات بزرگ دفاع مقدس، تغییر و دگرگونی بی‌سابقه در باورهای قشر جوان بود که به گونه‌ای که به جرأت می‌توان گفت خودسازی معنوی و تهذیب نفس، فضا سازی معنوی و روحی پرجاذبه برای نسل جوان از بارزترین دست‌آوردهای دفاع مقدس بوده است. به گونه‌ای که جبهه‌های جنگ مأمّن عارفان جوانی بود که در میدان شهادت از همدیگر سبقت می‌گرفتند.

ح - اشاعه فرهنگ اسلامی خواهی در جهان

دفاع مقدس، اسلام را به‌عنوان مکتبی پویا، انقلابی، تأثیرگذار و البته مردم‌سالار معرفی کرد. امر مهمی که تا سالیان متمادی و با صرف هزینه‌های بسیار زیاد تبلیغاتی هم شاید محقق نمی‌شد.

امام خمینی (ره) ضمن مخالفت صریح با اشخاصی که دست‌آوردهای دوران دفاع مقدس را زیر سؤال می‌بردند با اشاره به موج اسلام‌خواهی در جهان می‌فرمایند: «چه کوتاه نظرند آنهایی که خیال می‌کنند چون ما در جبهه به آرمان نهایی نرسیده‌ایم، پس شهادت، رشادت و ایثار و از خود گذشتگی و صلابت بی‌فایده است. در حالی که صدای اسلام‌خواهی آفریقا از جنگ هشت ساله ماست. علاقه به اسلام‌شناسی مردم در آمریکا و اروپا و آفریقا یعنی در کل جهان از جنگ هشت ساله ماست.»

ط - ایجاد فرهنگ مبارزه با قدرت‌های بزرگ در جهان

از برکات هشت سال دفاع مقدس، ارائه الگویی از مبارزه برای کشورهای اسلامی و جهان مستضعفان است؛ اینکه کابوس شکست‌ناپذیری قدرت‌های بزرگ در اذهان جهانیان شکسته شد. (منصوری لاریجانی، ۱۳۸۹: ۳۲۵) امام راحل (ره) می‌فرمایند «ما در جنگ ابهت دو ابرقدرت شرق و غرب را شکستیم».

ی - گسترش فرهنگ ایثار و شهادت طلبی و از خودگذشتگی

فرهنگ ایثار و شهادت و نمود و جلوه‌های آن در سطح جامعه از ذخایر ارزشمند انقلاب اسلامی است. فرهنگ شهادت، مجموعه آگاهی‌ها، باورها و اعتقادات و رفتارهایی است که موجب رسیدن انسان به عالی‌ترین درجه کمال می‌شود. فرهنگ ایثار و شهادت مفهومی است که به دلیل وقوع انقلاب اسلامی و هشت سال دفاع مقدس در فرهنگ جامعه، رایج و نهادینه شده است (ضرغام بروجنی، ۱۳۹۲: ۱۴۵).

س - گسترش فرهنگ مقاومت و پایداری در برابر دشمن و مشکلات

هشت سال دفاع مقدس تمرین عملی مردم بود برای مقاومت و پایداری در برابر دشمن، تجربه‌های نتیجه‌بخش این مقاومت، تسلیم نمودن دشمنان در برابر اراده مستحکم ملت ایران بود. رژیم بعثی با حمایت استکبار جهانی با هدف تصرف جمهوری اسلامی ایران و انهدام انقلاب اسلامی در مدت کوتاهی برنامه‌ریزی نموده بود. ولی با پایداری ملت ایران نه تنها به اهداف نرسید بلکه خود منهدم شد.

۳. انقلاب اسلامی ایران

انقلاب اسلامی ایران به رهبری امام خمینی (ره) از ۱۵ خرداد سال ۱۳۴۲ شروع و در ۲۲ بهمن سال ۱۳۵۷ به پیروزی رسید. بی‌شک این انقلاب پدیده‌ای بی‌نظیر در تاریخ جهان می‌باشد. انقلابی اسلامگرا، غایت‌گرا، آرمانگرا، و عالمگیر و جهان‌شمول و بی‌نظیر در جهان اسلام که تحولی شگرف در عرصه روابط بین‌الملل و در معادلات سیاسی دولت‌های جهان پدید آورد. این رهبر تاریخ‌ساز، انقلابی را بنیان نهاد که بسان تیغی دولبه هم‌زمان علیه کمونیسم و کاپیتالیسم به کار گرفته شد. ایشان با هدف مقابله با سلطه ابرقدرت‌های شرق و غرب، ملل اسلامی را به رویکردی مجدد به ارزش‌های اسلامی فراخواندند و با قائل شدن رابطه‌ای مستقیم میان انقلاب و ایدئولوژی، انقلاب را شرطی لازم و ضروری برای تحقق آرمانهای الهی و وسیله‌ای برای نیل به مقاصد مکتبی و ایصال جامعه بشری به تعالی انسانی تلقی کردند، که در این راه در پیاده کردن نظریه خویش اهتمام نمودند. در این رهگذر، ایشان علاوه بر اهتمام به حاکمیت آرمانها و ارزش‌های مذهبی، از هیچ کوششی برای تحقق جنبه‌های آزادیخواهانه و استقلال‌طلبانه نهضت فروگذار نکردند.

سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بر اساس نفی هرگونه سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری، حفظ استقلال همه‌جانبه و تمامیت ارضی کشور، دفاع از حقوق همه مسلمانان و عدم تعهد در برابر قدرت‌های سلطه‌گر و روابط با دول غیر محارب استوار است (هزاوه‌یی، ۱۳۷۸: ۱۱۶).

این انقلاب عرف نظام بین‌الملل بعد از جنگ جهانی را بر هم زد و دو ابرقدرتی را که تصور می‌رفت دشمنی آشتی‌ناپذیری با هم دارند، به هم نزدیک کرد به طوری که نه تنها در دوران شکل‌گیری انقلاب موضع واحدی اتخاذ کردند بلکه بعد از آن هم به‌ویژه در دوران تجاوز عراق به ایران از هیچ کمکی به او دریغ نرزدیدند. این روند تا فرو پاشی نظام دو قطبی ادامه داشت (محمدی، ۱۳۸۰: ۱۷).

۳-۱. عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی

۳-۱-۱. نظر امام خمینی (ره) در مورد عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی

امام خمینی (ره) ضمن تأکید بر عامل معنویت به عنوان یکی از اهداف عمده انقلاب اسلامی، مقصد نهضت را ترویج اخلاق و آداب اسلامی (صحیفه‌نور، ج ۱۳ ص ۲۶۱ و ۲۶۲)، انسان‌سازی و

تربیت نسل آینده و اصلاح فرهنگ (ج ۶ ص ۱۶۲)، تحقق ارزش‌های اسلامی - انسانی و خارج کردن مردم از اسارت نفس (ج ۱۸ ص ۳۲) می‌داند و معتقد است هدف معنوی انقلاب اسلامی، مبارزه با فساد و فحشاء جنسی و اداری (ج ۴ ص ۸۵ و ۱۱۶)، قطع ریشه‌های فساد، منع از انواع کجروی‌ها و تحقق ارزش‌های اخلاقی بوده است (ج ۱۶ ص ۲۶۴). از سوی دیگر، حضرت امام، علاوه بر جلوگیری از فساد و تباهی جامعه و راه بردن جامعه به موازین عقل و عدل و انصاف، هدایت از بت‌پرستی به یکتاپرستی و مبارزه با ارزش‌های جاهلیت (ج ۵ ص ۲۹)، بر تضمین سعادت بشر (ج ۶ ص ۱۴)، تامین رفاه همگان (ج ۶ ص ۲۲)، اصلاح شرایط زندگی برای اکثریت قاطع ملت و برقراری صلح بر پایه شرافت و انسانیت به‌عنوان اهداف نهضت اسلامی تاکید داشتند. حضرت امام بر ایمان به خداوند (ج ۱۷ ص ۴۰) و تکیه بر قدرت لایزال الهی (ج ۱۹ ص ۳) به‌عنوان قدرت معنوی نهضت تاکید داشتند و معتقد بودند که "منع قدرت ملت ایران، اتکال به خداوند است" (ج ۱۲ ص ۶۸).

حضرت امام بر تحول و انقلاب درونی مردم (ج ۱۹ ص ۲۷۰) و تحول باطنی آنان در اثر عنایت خداوندی (ج ۶ ص ۲۹) و بروز تحول روحی و انسانی و تعاون در ملت به دست خداوند تعالی (ج ۹ ص ۱۹) را عامل پیروزی انقلاب می‌دانستند و این تحول فرهنگی (ج ۶ ص ۲۵۲) روحی و معنوی جامعه (ج ۸ ص ۹۵، ج ۶ ص ۳۳) را مرهون «شکسته شدن بت خوف» (ج ۱۳ ص ۱۴۰ و ۱۴۱) ایجاد امید و اطمینان به پیروزی و عدم رخنه یأس که از جنود ابلیس است می‌دانستند. تلقی ملت از قیام به‌عنوان "ادای وظیفه شرعی" (ج ۱۳ ص ۱۳۳) جرات مبارزه و ایستادگی در برابر قدرت‌های زمان و وابستگان خارجی و داخلی آنها (ج ۱۵ ص ۷۴) را با عزم بزرگ و اراده‌ای قوی و مشتی آهنین (ج ۱۹ ص ۱۹۸) استمرار کرد.

امام خمینی(ره) با اذعان به اینکه "راس همه اصلاحات، اصلاح فرهنگ است" از جمله دست‌آوردهای انقلاب اسلامی را "برقراری فرهنگ استقلالی در جامعه توسط دانشگاه مستقل و حوزه مذهب می‌دانستند (ج ۱۳ ص ۲۰۶ و ۲۰۹). از جمله مظاهر این استقلال می‌توان به استقلال فکری، رهایی از استعمار فکری و جایگزین ساختن مغز تفکر استقلالی (ج ۱۰ ص ۲۷۶ و ۲۷۷) اشاره کرد.

از اینروست که امام خمینی(ره) عدم هراس از ابرقدرت‌ها را موجب پیروزی‌های معجزه‌آسا

می‌دانست (ج ۱۹ ص ۵). این تحول کیفی از نظر امام بسیار کارسازتر از کثرت عددی بود. آنجا که می‌فرماید: "از ملت عدد نترسید. عدد کار پیش نمی‌برد. کیفیت اعداد است که کار پیش می‌برد (ج ۱۷ ص ۵۸). از مظاهر این تحول می‌توان از عدم خوف و همت والای جوانان و ملت، ارتقاء روحیه گذشت، فداکاری، جوانمردی، صبر و تحمل و ایثار در انقلابیون دانست (ج ۱۶ ص ۴۷، ج ۱۹ ص ۴۱). امام معتقد بود که خودسازی و ترکیه نفس و توکل بر خدا و گذشت انقلابیون از منافع شخصی و آمادگی برای فداکاری (ج ۱۱ ص ۷۳ و ۷۴) روحیه اعتماد به نفس و باور به خویش را در توده‌ها استمرار کرد و موجبات اعتلای شعور آگاهی‌های سیاسی - اجتماعی و افزایش ظرفیتهای معنوی آنان را فراهم آورد (ج ۱۹ ص ۲۰۴). در نظر امام (ره) اعتقاد ملت به اینکه شهادت سعادت است (ج ۱۹ ص ۱۶۵، ج ۶ ص ۹۲) و افزایش روحیه شهادت‌طلبی و شجاعت (ج ۶ ص ۱۷ و ۴۰) رمز غلبه مشت بر توپ و تانک (ج ۸ ص ۲۷۸) است. این تحول ادراکی در ملت که مبارزه با طاغوت را به‌عنوان جهاد فی سبیل الله تلقی می‌کند موجبات پیروزی تمدن بر بربریت و حق بر باطل را فراهم ساخت.

ایشان بر این اعتقاد بودند که عوامل موجد انقلاب همانا عوامل مبقیه آن است. آنجا که در وصیت‌نامه سیاسی - الهی خود می‌فرمایند: "بی تردید رمز بقاء انقلاب اسلامی همان رمز پیروزی است." یعنی همانگونه که انگیزه الهی مردم عامل عمده قیام بوده است، مقصد الهی نیز عامل تداوم انقلاب بشمار می‌آید. لذا امام راحل بر "حفظ عوامل پیروزی" (ج ۸ ص ۵۴ تا ۵۶) و حفظ نهضت به همان صورت اولیه (ج ۶ ص ۳۸) برای تداوم و زنده ماندن انقلاب تاکید داشتند. در این رابطه، ایشان بر عواملی از قبیل وحدت مقصد و کلمه، حفظ ارزش‌ها، حضور دائم مردم در صحنه، وفاداری متقابل ملت و مسئولان، نوسازی مادی و معنوی، استمرار و توسعه تبلیغات داخلی و خارجی و حفظ ایران به‌عنوان ام‌القرای جهان اسلام تاکید داشتند.

امام خمینی (ره) مردم را به باقی بودن بر احیای احکام الهی (ج ۱۳ ص ۲۸)، پایبندی به دین اسلام به‌عنوان یک امانت، و جهد و کوشش در راه معرفی و ترویج مکتب اسلام (ج ۶ ص ۱۷) فرا می‌خواند و بر حفظ انقلاب درونی و تحول اخلاقی تاکید می‌نماید. در این رابطه حضرت امام بر حفظ روحیه صبر و تحمل بر اساس آیه شریفه "فاستقم کما امرت" و بقاء روحیه مقاومت، ایثارگری، فداکاری و شهادت‌طلبی و سلحشوری (ج ۱۶ ص ۱۲۰، ج ۱۸ ص ۱۸۶، ج ۱۹ ص ۱۳

ص ۳۱) تاکید دارند و معتقد به حفظ خط معنوی می‌باشند که ملت به خاطر آن قیام کرد (ج ۱۵ ص ۱۹۰). ایشان ضمن تاکید بر فرهنگ ایثار و شهادت، صبر و استقامت انقلابی را در جهت حفظ دین مقدس اسلام و رفع مشکلات و کمبودها مورد توصیه قرار می‌دهند (ج ۱۷ ص ۱۰۰). امام خمینی (ره) با استناد به آیه شریفه "ان تنصروا الله ینصرکم و ینتہزکم" حفظ ارتباط با خدا و اتکال به ذات مقدس حق (ج ۱۵ ص ۱۸۲ و ج ۱۹ ص ۷۴) را تا قطع مابقی ریشه‌های فساد ضروری می‌داند و تداوم روحیه اخلاص و انگیزه الهی قبل از انقلاب بیرونی (ج ۸ صص ۹ و ۸۹) و تحول درونی را بالاترین پیروزیها محسوب می‌نماید (ج ۷ ص ۴۰). از اینرو، از جمله عوامل استمرار انقلاب از دیدگاه حضرت امام، حفظ ایمان به الله و توجه به ترجیح قدرت ایمان و اراده خداوندی بر قدرت‌های مادی است که در این رهگذر ایشان بر حفظ مجالس عزاداری به عنوان عامل تشجیع مردم و تداوم راه نهضت تاکید دارند.

امام خمینی (ره) بر این اعتقادند که یکی از عوامل شکست انقلاب اسلامی تقلیل اهداف نهضت به اهداف مادی، جایگزین شدن ضد ارزش‌ها به جای ارزش‌ها و اعتقادات، تحریف آرمانها و ارزش‌ها و گرایش به راحت‌طلبی و تجمل‌گرایی است (ج ۱۵ ص ۴۵ و ۴۶).

۳-۱-۲. نظر امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در مورد عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی

مردم باید هوشیار باشند؛ بدانند. این انقلاب با شعارهای خود زنده است. اصلی‌ترین شعارهایی که در این انقلاب بر روی پرچم انقلاب نوشته شده است، شعار اسلامی بودن است؛ پایند بودن به مبانی دین و اصول و قواعد دینی است؛ سلطه‌ستیزی است؛ ستیزه با استکبار است؛ دفاع از مظلومان عالم است، آن هم دفاع صریح و صادقانه از همه مظلومان (بیانات در مراسم نوزدهمین سالگرد ارتحال حضرت امام خمینی (ره) ۱۳۸۷/۳/۱۴)

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) شرط کافی حفظ نظام اسلامی را حفظ و استمرار محتوا و اصول اساسی نظام اسلامی برشمردند.

ایشان شکل رسمی نظام اسلامی را بخش سخت‌افزاری نظام دانستند و افزودند: «بخش‌های نرم‌افزاری نظام اسلامی که در واقع همان جهت‌گیری‌های فکری، شاخص‌های اصلی و شعارهای

بنیادین انقلاب است، مهم‌ترین مسئله برای حفظ نظام است.»

رهبر انقلاب اسلامی در تبیین شاخص‌های اصلی انقلاب اسلامی تأکید کردند: «عدالت‌خواهی، استقلال و آزادی به معنای حقیقی کلمه، استکبارستیزی و منفعل‌نشدن در مقابل دشمن، مردم‌گرایی، مستضعف‌نوازی و گرایش به طبقات محروم و پرهیز از اسراف و زندگی اشرافی‌گری جزو مبانی انقلاب اسلامی هستند که به هیچ وجه نباید تغییر کنند.» (دیدار اعضای مجلس خبرگان با رهبر انقلاب ۱۳۸۷/۶/۷)

جمع‌بندی عوامل مؤثر در حفظ و استمرار انقلاب اسلامی با استفاده از سخنان معمار انقلاب اسلامی و خلف صالح ایشان به این شرح می‌باشد:

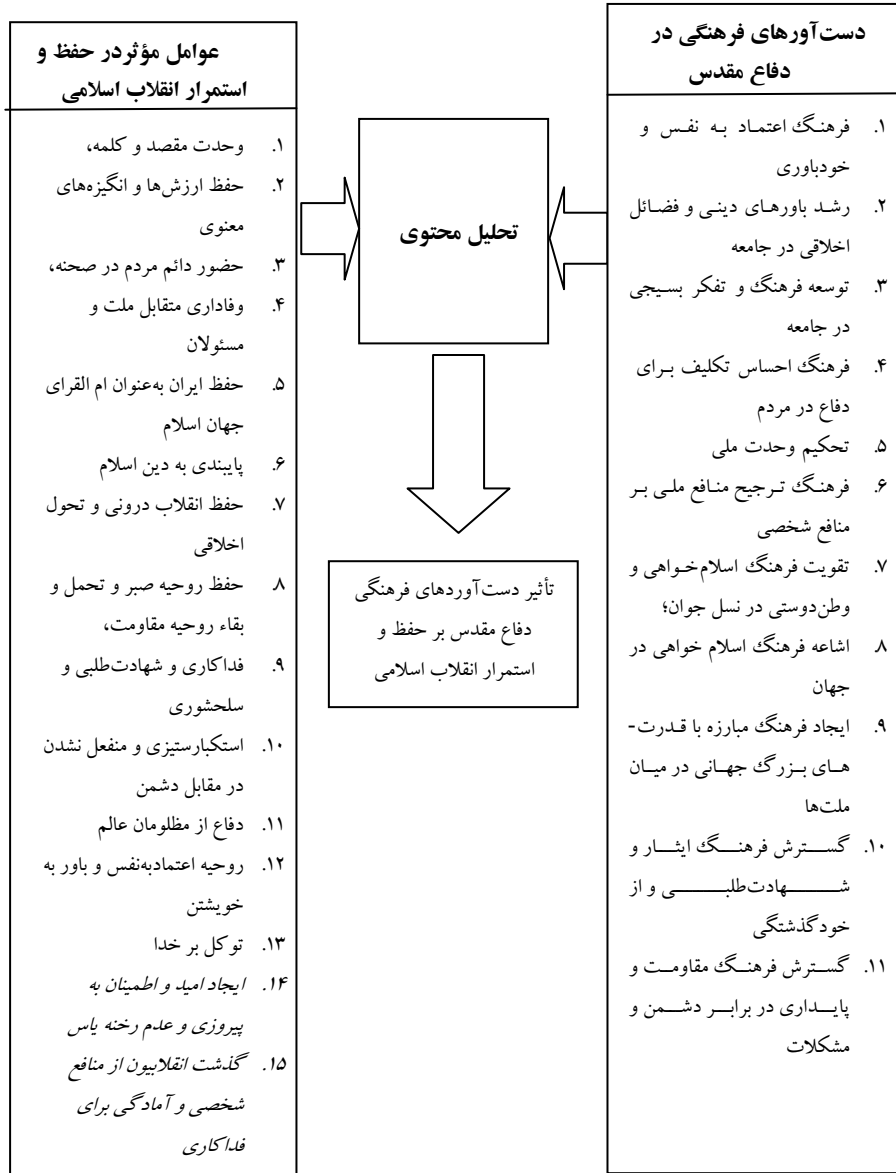
وحدت مقصد و کلمه، حفظ ارزش‌های معنوی، حضور دائم مردم در صحنه، وفاداری متقابل ملت و مسئولان، استمرار نوسازی مادی و معنوی، حفظ ایران به‌عنوان ام‌القرای جهان، پایبندی به دین اسلام، حفظ انقلاب درونی و تحول اخلاقی، حفظ روحیه صبر و تحمل و بقاء روحیه مقاومت، فداکاری و شهادت‌طلبی و سلحشوری، استکبارستیزی و منفعل‌نشدن در مقابل دشمن، دفاع از مظلومان عالم، روحیه اعتماد به نفس و باور به خویشتن، توکل بر خدا، شکسته شدن بت خوف، اصلاح فرهنگ، ایجاد امید و اطمینان به پیروزی و عدم رخنه یأس، گذشت انقلابیون از منافع شخصی و آمادگی برای فداکاری.

۴. روش تحقیق

این تحقیق بر اساس ماهیت و روش، تحقیقی توصیفی - تحلیلی است.

تأثیر دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر حفظ و استمرار انقلاب اسلامی

مدل مفهومی تحقیق



۴-۱. جامعه آماری

جامعه آماری تحقیق، افراد خبره‌ای بوده‌اند که با دو متغیر اساسی تحقیق، یعنی دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس و عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی، آشنایی کامل داشته و قدرت پاسخگویی به سؤالات تحقیق را با استفاده از تجربیات کافی خدمت در امور فرهنگی و آموزشی را داشته و همچنین آموزش‌های لازم و تحصیلات مربوطه را طی نموده‌اند. افراد با مشخصات فوق کسانی بوده‌اند که در مراکز آموزشی و فرهنگی اشتغال داشته و در زمان دفاع مقدس در جبهه‌ها شرکت داشته‌اند که با توجه به ویژگی‌های قیدشده، تعداد آنها ۸۰ نفر در نظر گرفته شد.

۴-۲. روش نمونه‌گیری و جامعه نمونه

نمونه‌گیری هدف‌مند و انتخابی، به منظور رسیدن به افراد با رتبه علمی و تجربی بالاتر برای دست‌یابی به نتایج قابل اعتماد، انجام شده است. افراد گروه نمونه آماری با استفاده از روش هدفمند از اعضاء هیئت علمی دانشگاه جامع امام حسین (ع) و مدرسین مدعو انتخاب شده‌اند که سابقه حضور در جبهه و تحصیلات عالی و فعالیت در عرصه‌های مختلف انقلاب و کار فرهنگی و آموزشی بوده‌اند. حجم نمونه برای این تحقیق بر اساس جدول آماری مورگان، ۳۴ نفر است.

۴-۳. روش و ابزار گردآوری اطلاعات

گردآوری اطلاعات با دو روش کتابخانه‌ای و میدانی انجام شد. مبانی نظری و بخش‌هایی از اطلاعات با استفاده از منابع معتبر مکتوب و مطالعه اسناد و مدارک با استفاده از فیش برداری، جمع‌آوری شد. و بخش‌های دیگر، از یافته‌های تحقیق میدانی بود که با استفاده از ابزار پرسشنامه‌ای که توسط محقق ساخته شد جمع‌آوری و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

۴-۴. روش تجزیه و تحلیل

به منظور اعتبارسنجی دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس و عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی، استخراج شده از ادبیات و مبانی نظری که با استفاده از بیانات بنیانگذار جمهوری اسلامی،

حضرت امام خمینی (ره) و رهبر فرزانه انقلاب اسلامی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و سایر منابع و همچنین سنجش تأثیر دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر حفظ و استمرار انقلاب اسلامی با ساختن پرسشنامه و سنجش روایی آن، پرسشنامه اصلاح‌شده در جامعه نمونه که از خبرگان در امور فرهنگی و آموزشی و دفاع مقدس و انقلاب اسلامی بودند، توزیع، و پس از جمع‌آوری، با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد تحلیل قرار گرفت. نتایج تجزیه و تحلیل آماری و توصیف یافته‌های تحقیق، با جداول توزیع فراوانی و نمایش آنها و برای تحلیل یافته‌ها، و رتبه‌بندی آنها، از آزمون فریدمن استفاده شد و در جداول مربوطه قرار گرفت.

۴-۵. روایی و پایایی

به منظور حصول اطمینان از روایی پرسشنامه، سؤالات طراحی شده به ۱۰ نفر از کارشناسان و اساتید صاحب نظر در دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس و عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی ارائه و نظرات آن‌ها جمع‌آوری و بحث و گفتگو شد و نظرات اصلاحی آنها در پرسشنامه اعمال و بعضی از سؤالات اصلاح یا حذف گردید.

برای سنجش پایایی پرسشنامه تحقیق، از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است. این روش برای محاسبه همابستگی درونی ابزار اندازه‌گیری از جمله پرسشنامه یا آزمون‌هایی که خصیصه‌های مختلف را اندازه‌گیری می‌کند بکار می‌رود.

۵. تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق

با توجه به نتایج حاصل از تحلیل یافته‌ها، و جمع‌بندی جداول ذکرشده که نظر خبرگان می‌باشد ابتدا جداول دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس و عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی مورد تحلیل واقع و سپس تأثیر دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر حفظ و استمرار انقلاب اسلامی مورد سنجش قرار گرفت. برای تعیین رتبه تأثیر دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر حفظ و استمرار انقلاب اسلامی، از آزمون فریدمن استفاده شد که به شرح زیر ارائه می‌گردد.

دوفصلنامه علمی - پژوهشی پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، سال پنجم، شماره ۱۱، بهار و تابستان ۱۳۹۴

جدول ۱- توصیف سیمای پاسخگویان

سطح تحصیلات	فوق لیسانس		دکتری		جمع					
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد				
	۱۱	۳۱	۲۴	۶۹	۳۵	۱۰۰				
مرتبه علمی	غیرهیئت علمی		مربی		استادیار		دانشیار		جمع	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
	۷	۲۰	۱۱	۳۱	۱۴	۴۰	۳	۹	۳۵	۱۰۰
سنوات خدمتی در امور فرهنگی و آموزشی	۱۵ - ۲۰ سال		۲۰ - ۲۵ سال		۲۵ - ۳۰ سال		بالاتر از ۳۰ سال		جمع	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
	۲	۶	۵	۱۴	۱۴	۴۰	۱۴	۴۰	۳۵	۱۰۰
تجربه دفاع مقدس	۲ - ۳ سال		۳ - ۴ سال		۴ - ۵ سال		بالاتر از ۵ سال		جمع	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
	۴	۱۱	۷	۲۰	۱۰	۲۹	۱۴	۴۰	۳۵	۱۰۰

جدول ۲- در پاسخ به سؤال اینکه، آیا این موارد از دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس می باشد؟

شماره دست آورد	دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس	مقولات	تعداد	نسبت مشاهده شده (درصد)
۱	فرهنگ اعتماد به نفس و خودباوری	خیر	۰	۰
		بله	۳۵	۱۰۰
		جمع	۳۵	۱۰۰
۲	رشد باورهای دینی و فضائل اخلاقی در جامعه	خیر	۰	۰
		بله	۳۵	۱۰۰
		جمع	۳۵	۱۰۰
۳	توسعه فرهنگ و تفکر بسیجی در جامعه	خیر	۰	۰
		بله	۳۵	۱۰۰
		جمع	۳۵	۱۰۰
۴	فرهنگ احساس تکلیف در مردم برای دفاع	خیر	۰	۰
		بله	۳۵	۱۰۰
		جمع	۳۵	۱۰۰

تأثیر دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر حفظ و استمرار انقلاب اسلامی

(۱۵امه) جدول ۲- در پاسخ به سؤال اینکه، آیا این موارد از دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس می باشد؟

شماره دست آورد	دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس	مقولات	تعداد	نسبت مشاهده شده (درصد)
۵	تحکیم وحدت ملی	خیر	۲	۶
		بله	۳۳	۹۴
		جمع	۳۵	۱۰۰
۶	فرهنگ ترجیح منافع ملی بر منافع شخصی	خیر	۲	۶
		بله	۳۳	۹۴
		جمع	۳۵	۱۰۰
۷	تقویت فرهنگ اسلام خواهی و وطن دوستی در نسل جوان	خیر	۰	۰
		بله	۳۵	۱۰۰
		جمع	۳۵	۱۰۰
۸	اشاعه فرهنگ اسلام خواهی در جهان	خیر	۲	۶
		بله	۳۳	۹۴
		جمع	۳۵	۱۰۰
۹	ایجاد فرهنگ مبارزه با قدرت های بزرگ جهانی در میان ملت ها	خیر	۱	۳
		بله	۳۴	۹۷
		جمع	۳۵	۱۰۰
۱۰	گسترش فرهنگ ایثار و شهادت طلبی و از خودگذشتگی	خیر	۰	۰
		بله	۳۵	۱۰۰
		جمع	۳۵	۱۰۰
۱۱	گسترش فرهنگ مقاومت و پایداری در برابر دشمن و مشکلات	خیر	۰	۰
		بله	۳۵	۱۰۰
		جمع	۳۵	۱۰۰

نتایج آزمون نشان دهنده آن است که بین دو گروه پاسخگویان، گروه اول (افرادی که معتقد بوده اند موارد ذکر شده در جدول بالا به عنوان دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس نمی باشد) و گروه دوم (افرادی که معتقد بوده اند عوامل ذکر شده به عنوان دست آوردهای فرهنگی دفاع

مقدس بوده است) تفاوت معنادار وجود دارد، ارقام جدول نشان می‌دهد که نسبت گروه دوم به گروه اول بیشتر است. به این معنی که در دست‌آورد شماره ۹ جدول، نسبت ۹۷ به ۳ درصد، و در دست‌آوردهای شماره ۵، ۶ و ۸ جدول، نسبت ۹۴ به ۶ درصد است و در سایر دست‌آوردها این نسبت ۱۰۰ به ۰ درصد است، که گویای این مطلب است که به نظر پاسخگویان، موارد ذکر شده در جدول فوق همه از دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس می‌باشد.

جدول ۳- در پاسخ به سؤال اینکه، آیا این موارد از عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی می‌باشد؟

شماره عوامل	عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی	مقولات	تعداد	نسبت مشاهده شده
۱	وحدت مقصد و کلمه	خیر	۱	۳
		بله	۳۴	۹۷
		جمع	۳۵	۱۰۰
۲	حفظ ارزش‌ها و انگیزه‌های معنوی	خیر	۰	۰
		بله	۳۵	۱۰۰
		جمع	۳۵	۱۰۰
۳	حضور دائم مردم در صحنه	خیر	۰	۰
		بله	۳۵	۱۰۰
		جمع	۳۴	۱۰۰
۴	وفاداری متقابل ملت و مسئولان	خیر	۰	۰
		بله	۳۵	۱۰۰
		جمع	۳۵	۱۰۰
۵	حفظ ایران به‌عنوان ام‌القرای جهان اسلام	خیر	۲	۹
		بله	۳۳	۹۴
		جمع	۳۵	۱۰۰
۶	پایبندی به دین اسلام	خیر	۲	۹
		بله	۳۳	۹۴
		جمع	۳۵	۱۰۰

تأثیر دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر حفظ و استمرار انقلاب اسلامی

شماره عوامل	عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی	مقولات	تعداد	نسبت مشاهده شده (درصد)
۷	حفظ انقلاب درونی و تحول اخلاقی	خیر	۰	۰
		بله	۳۵	۱۰۰
		جمع	۳۵	۱۰۰
۸	حفظ روحیه صبر و تحمل و بقاء روحیه مقاومت	خیر	۰	۰
		بله	۳۵	۱۰۰
		جمع	۳۵	۱۰۰
۹	فداکاری و شهادت طلبی و سلحشوری	خیر	۰	۰
		بله	۳۵	۱۰۰
		جمع	۳۵	۱۰۰
۱۰	استکبارستیزی و منفعل نشدن در مقابل دشمن	خیر	۱	۳
		بله	۳۴	۹۷
		جمع	۳۵	۱۰۰
۱۱	دفاع از مظلومان عالم	خیر	۲	۶
		بله	۳۳	۹۴
		جمع	۳۵	۱۰۰
۱۲	روحیه اعتماد به نفس و باور به خویشتن	خیر	۱	۳
		بله	۳۴	۹۷
		جمع	۳۵	۱۰۰
۱۳	توکل بر خدا	خیر	۰	۰
		بله	۳۵	۱۰۰
		جمع	۳۵	۱۰۰
۱۴	ایجاد امید و اطمینان به پیروزی و عدم رخنه یاس	خیر	۲	۶
		بله	۳۳	۹۴
		جمع	۳۵	۱۰۰
۱۵	گذشت انقلابیون از منافع شخصی و آمادگی برای فداکاری	خیر	۰	۰
		بله	۳۵	۱۰۰
		جمع	۳۵	۱۰۰

نتایج آزمون نشان دهنده آن است که دو گروه پاسخگویان، گروه اول (افرادی که معتقد بوده‌اند عوامل ذکر شده در جدول بالا به‌عنوان عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی نمی‌باشد) و گروه دوم (افرادی که معتقد بوده‌اند عوامل ذکر شده به‌عنوان عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی بوده است) تفاوت معنادار است. ارقام جدول نشان می‌دهد که نسبت گروه دوم به گروه اول بیشتر است. به این معنا که در جدول فوق، شماره‌های ۱، ۱۰ و ۱۲، نسبت ۹۷ به ۳ درصد، و در شماره‌های ۵، ۶، ۱۱ و ۱۴، نسبت ۹۴ به ۶ درصد است و در سایر دست‌آوردها این نسبت ۱۰۰ به ۰ درصد است، که گویای این مطلب است که به نظر پاسخگویان، موارد ذکر شده در جدول فوق، همه از عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی می‌باشد.

جدول ۳- بررسی تأثیر و ارتباط دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی

شماره عوامل	عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی	شماره دست‌آورد	دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس
۱	وحدت مقصد و کلمه	۵	- تحکیم وحدت ملی
۲	حفظ ارزش‌های معنوی	۲	رشد باورهای دینی و فضائل اخلاقی در جامعه
		۱۰	- گسترش فرهنگ ایشار و شهادت‌طلبی و از خودگذشتگی
۳	حضور دائم مردم در صحنه	۵	- تحکیم وحدت ملی
۴	وفاداری متقابل ملت و مسئولان	۵	تحکیم وحدت ملی
۵	حفظ ایران به‌عنوان ام‌القرای جهان اسلام	۴	فرهنگ احساس تکلیف برای دفاع در مردم
۶	پابندی به دین اسلام	۲	رشد باورهای دینی و فضائل اخلاقی در جامعه
		۱۰	گسترش فرهنگ ایشار و شهادت‌طلبی و از خودگذشتگی
۷	حفظ انقلاب درونی و تحول اخلاقی	۲	رشد باورهای دینی و فضائل اخلاقی در جامعه
		۷	تقویت فرهنگ اسلام‌خواهی و وطن‌دوستی در نسل جوان؛

تأثیر دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر حفظ و استمرار انقلاب اسلامی

(ادامه) جدول ۳- بررسی تأثیر و ارتباط دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی

شماره عوامل	عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی	شماره دست‌آورد	دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس
۸	حفظ روحیه صبر و تحمل و بقاء روحیه مقاومت	۳	توسعه فرهنگ و تفکر بسیجی در جامعه
۹	فداکاری و شهادت‌طلبی و سلحشوری	۳	توسعه فرهنگ و تفکر بسیجی در جامعه
۱۰	استکبارستیزی و منفعل نشدن در مقابل دشمن	۹	ایجاد فرهنگ مبارزه با قدرتهای بزرگ جهانی در میان ملت‌ها
		۱۱	گسترش فرهنگ مقاومت و پایداری در برابر دشمن و مشکلات
۱۱	دفاع از مظلومان عالم	۸	اشاعه فرهنگ اسلام‌خواهی در جهان
۱۲	روحیه اعتماد به نفس و باور به خویشتن	۱	فرهنگ اعتماد به نفس و خودباوری
۱۳	توکل بر خدا	۳	توسعه فرهنگ و تفکر بسیجی در جامعه
۱۴	ایجاد امید و اطمینان به پیروزی و عدم رخنه یاس	۱	فرهنگ اعتماد به نفس و خودباوری
۱۵	گذشت انقلابیون از منافع شخصی و آمادگی برای فداکاری	۶	فرهنگ ترجیح منافع ملی بر منافع شخصی

در جدول فوق، تأثیر و ارتباط ۱۱ دست‌آورد فرهنگی دفاع مقدس با ۱۵ عامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی که به تأیید خبرگان رسیده است بیانگر این مطلب است که دست‌آوردهای دفاع مقدس، همه عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. میزان این تأثیر در جدول زیر مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول ۴- آزمون نسبت (دو جمله‌ای) و سنجش تفاوت گروه‌ها

ردیف	شماره دست آورد	تأثیر دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی	مقولات	تعداد	نسبت مشاهده شده	نسبت مورد انتظار	معناداری دو راهه
۱	۱	تأثیر فرهنگ اعتماد به نفس و خودباوری بر روحیه اعتماد به نفس و باور به خویشتن	۳<=	۱	۳	۵۰	۰
			۳>	۳۴	۹۷		
			جمع	۳۵	۱۰۰		
۲	۱	تأثیر فرهنگ اعتماد به نفس و خودباوری بر ایجاد امید و اطمینان به پیروزی و عدم رخنه یاس	۳<=	۲	۶	۵۰	۰
			۳>	۳۳	۹۴		
			جمع	۳۵	۱۰۰		
۳	۲	تأثیر رشد باورهای دینی و فضائل اخلاقی در جامعه بر حفظ ارزش‌های معنوی	۳<=	۳	۹	۵۰	۰
			۳>	۳۲	۹۱		
			جمع	۳۵	۱۰۰		
۴	۲	تأثیر رشد باورهای دینی و فضائل اخلاقی در جامعه بر پایداری به دین اسلام	۳<=	۱	۳	۵۰	۰
			۳>	۳۴	۹۷		
			جمع	۳۵	۱۰۰		
۵	۲	تأثیر رشد باورهای دینی و فضائل اخلاقی در جامعه بر حفظ انقلاب درونی و تحول اخلاقی	۳<=	۴	۱۱	۵۰	۰
			۳>	۳۱	۸۹		
			جمع	۳۵	۱۰۰		
۶	۳	تأثیر توسعه فرهنگ و تفکر بسیجی در جامعه بر حفظ روحیه صبر و تحمل و بقاء و روحیه مقاومت	۳<=	۲	۶	۵۰	۰
			۳>	۳۳	۹۴		
			جمع	۳۵	۱۰۰		
۷	۳	تأثیر توسعه فرهنگ و تفکر بسیجی در جامعه بر فداکاری و شهادت‌طلبی و سلحشوری	۳<=	۱	۳	۵۰	۰
			۳>	۳۴	۹۷		
			جمع	۳۵	۱۰۰		
۸	۳	تأثیر توسعه فرهنگ و تفکر بسیجی در جامعه بر توکل بر خدا	۳<=	۳	۹	۵۰	۰
			۳>	۳۲	۹۱		
			جمع	۳۵	۱۰۰		
۹	۴	تأثیر فرهنگ احساس تکلیف در مردم برای دفاع بر حفظ ایران به عنوان ام القرای جهان اسلام	۳<=	۴	۱۱	۵۰	۰
			۳>	۳۱	۸۹		
			جمع	۳۵	۱۰۰		
۱۰	۵	تأثیر تحکیم وحدت ملی بر وحدت مقصد و کلمه	۳<=	۲	۶	۵۰	۰
			۳>	۳۲	۹۴		
			جمع	۳۴	۱۰۰		
۱۱	۵	تأثیر تحکیم وحدت ملی بر حضور دائم مردم در صحنه	۳<=	۵	۱۴	۵۰	۰
			۳>	۳۰	۸۶		
			جمع	۳۵	۱۰۰		

تأثیر دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر حفظ و استمرار انقلاب اسلامی

(ادامه) جدول ۴- آزمون نسبت (دو جمله ای) و سنجش تفاوت گروه‌ها

ردیف	شماره دست‌آورد	تأثیر دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی	مقولات	تعداد	نسبت مشاهده شده	نسبت مورد انتظار	معناداری دو راهه
۱۲	۵	تأثیر تحکیم وحدت ملی بر وفاداری متقابل ملت و مسئولان	گروه ۱	۳<=	۱۲	۵۰	۰
			گروه ۲	۳>	۲۹		
			جمع		۳۵		
۱۳	۶	تأثیر فرهنگ ترجیح منافع ملی بر منافع شخصی بر گذشت انقلابیون از منافع شخصی و آمادگی برای فداکاری	گروه ۱	۳<=	۱۴	۵۰	۰
			گروه ۲	۳>	۳۰		
			جمع		۳۵		
۱۴	۷	تأثیر تقویت فرهنگ اسلام‌خواهی و وطن‌دوستی در نسل جوان بر حفظ انقلاب درونی و تحول اخلاقی	گروه ۱	۳<=	۹	۵۰	۰
			گروه ۲	۳>	۳۲		
			جمع		۳۵		
۱۵	۸	تأثیر اشاعه فرهنگ اسلام‌خواهی در جهان بر دفاع از مظلومان عالم	گروه ۱	۳<=	۱۹	۵۰	۰
			گروه ۲	۳>	۲۶		
			جمع		۳۲		
۱۶	۹	تأثیر ایجاد فرهنگ مبارزه با قدرت‌های بزرگ جهانی در میان ملت‌ها بر استکبارستیزی و منفعل نشدن در مقابل دشمن	گروه ۱	۳<=	۱۲	۵۰	۰
			گروه ۲	۳>	۲۹		
			جمع		۳۳		
۱۷	۱۰	تأثیر گسترش فرهنگ ایثار و شهادت‌طلبی و از خودگذشتگی بر حفظ ارزش‌های معنوی	گروه ۱	۳<=	۰	۵۰	۰
			گروه ۲	۳>	۳۵		
			جمع		۳۵		
۱۸	۱۰	تأثیر گسترش فرهنگ ایثار و شهادت‌طلبی و از خودگذشتگی بر حفظ انقلاب درونی و تحول اخلاقی	گروه ۱	۳<=	۰	۵۰	۰
			گروه ۲	۳>	۱۰۰		
			جمع		۱۰۰		
۱۹	۱۱	تأثیر گسترش فرهنگ مقاومت و پایداری در برابر دشمن و مشکلات بر استکبارستیزی و منفعل نشدن در مقابل دشمن	گروه ۱	۳<=	۳	۵۰	۰
			گروه ۲	۳>	۳۴		
			جمع		۳۵		

نتایج آزمون نشان‌دهنده آن است که معناداری محاسبه شده در همه موارد از معناداری در سطح آلفای ۰.۰۵ کوچکتر است و این بدان معناست که در موارد معنادار بین دو گروه

پاسخگویان، گروه اول (افرادی که معتقد بوده‌اند عوامل ذکرشده در حد خیلی کم و کم به‌عنوان دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بوده است) و گروه دوم (افرادی که معتقد بوده‌اند عوامل ذکرشده در حد خیلی زیاد و زیاد به‌عنوان دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بوده است) تفاوت معنادار وجود دارد. نسبت دو گروه به شرح جدول فوق و به ترتیب در هر یک از موارد به شرح زیر می‌باشد:

۱. در مورد تأثیر فرهنگ اعتماد به نفس و خودباوری بر روحیه اعتماد به نفس و باور به خویشتن، ارقام جدول نشان می‌دهند نسبت گروه دوم به گروه اول بیشتر است و این نسبت ۹۷ به ۳ است، و این به این معنی است که ۹۷ درصد پاسخگویان معتقدند تأثیر فرهنگ اعتماد به نفس و خودباوری به‌عنوان یکی از دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر روحیه اعتماد به نفس و باور به خویشتن به‌عنوان یکی از عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی در حد زیاد و خیلی زیاد بوده است.

۲. در مورد تأثیر فرهنگ اعتماد به نفس و خودباوری بر ایجاد امید و اطمینان به پیروزی و عدم رخنه یاس، ارقام جدول نشان می‌دهند نسبت گروه دوم به گروه اول بیشتر است و این نسبت ۹۶ به ۴ است، و این به این معنی است که ۹۶ درصد پاسخگویان معتقدند تأثیر فرهنگ اعتماد به نفس و خودباوری به‌عنوان یکی از دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس، بر ایجاد امید و اطمینان به پیروزی و عدم رخنه یاس به‌عنوان یکی از عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی در حد زیاد و خیلی زیاد بوده است.

۳. در مورد تأثیر رشد باورهای دینی و فضائل اخلاقی در جامعه بر حفظ ارزش‌های معنوی، ارقام جدول نشان می‌دهند نسبت گروه دوم به گروه اول بیشتر است و این نسبت ۹۱ به ۹ است، و این به این معنی است که ۹۱ درصد پاسخگویان معتقدند تأثیر رشد باورهای دینی و فضائل اخلاقی در جامعه به‌عنوان یکی از دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس، بر حفظ ارزش‌های معنوی به‌عنوان یکی از عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی در حد زیاد و خیلی زیاد بوده است.

۴. در مورد تأثیر رشد باورهای دینی و فضائل اخلاقی در جامعه بر پابندی به دین اسلام، ارقام جدول نشان می‌دهند نسبت گروه دوم به گروه اول بیشتر است و این نسبت ۹۷ به ۳ است، و

این به این معنی است که ۹۷ درصد پاسخگویان معتقدند تأثیر رشد باورهای دینی و فضائل اخلاقی در جامعه به‌عنوان یکی از دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس، بر پایبندی به دین اسلام به‌عنوان یکی از عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی در حد زیاد و خیلی زیاد بوده است.

۵. در مورد تأثیر رشد باورهای دینی و فضائل اخلاقی در جامعه بر حفظ انقلاب درونی و تحول اخلاقی، ارقام جدول نشان می‌دهند نسبت گروه دوم به گروه اول بیشتر است و این نسبت ۸۹ به ۱۱ است، و این به این معنی است که ۸۹ درصد پاسخگویان معتقدند تأثیر رشد باورهای دینی و فضائل اخلاقی در جامعه به‌عنوان یکی از دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس، بر حفظ انقلاب درونی و تحول اخلاقی به‌عنوان یکی از عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی در حد زیاد و خیلی زیاد بوده است.

۶. در مورد تأثیر توسعه فرهنگ و تفکر بسیجی در جامعه بر حفظ روحیه صبر و تحمل و بقاء و روحیه مقاومت، ارقام جدول نشان می‌دهند نسبت گروه دوم به گروه اول بیشتر است و این نسبت ۹۴ به ۶ است، و این به این معنی است که ۹۴ درصد پاسخگویان معتقدند تأثیر توسعه فرهنگ و تفکر بسیجی در جامعه به‌عنوان یکی از دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس، بر حفظ روحیه صبر و تحمل و بقاء و روحیه مقاومت به‌عنوان یکی از عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی در حد زیاد و خیلی زیاد بوده است.

۷. در مورد تأثیر توسعه فرهنگ و تفکر بسیجی در جامعه بر فداکاری و شهادت‌طلبی و سلحشوری، ارقام جدول نشان می‌دهند نسبت گروه دوم به گروه اول بیشتر است و این نسبت ۹۷ به ۳ است، و این به این معنی است که ۹۷ درصد پاسخگویان معتقدند تأثیر توسعه فرهنگ و تفکر بسیجی در جامعه به‌عنوان یکی از دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس، بر فداکاری و شهادت‌طلبی و سلحشوری به‌عنوان یکی از عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی در حد زیاد و خیلی زیاد بوده است.

۸. در مورد تأثیر توسعه فرهنگ و تفکر بسیجی در جامعه بر توکل بر خدا، ارقام جدول نشان می‌دهند نسبت گروه دوم به گروه اول بیشتر است و این نسبت ۹۱ به ۹ است، و این به این معنی است که ۹۱ درصد پاسخگویان معتقدند تأثیر توسعه فرهنگ و تفکر بسیجی در جامعه به‌عنوان

- یکی از دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس، بر توکل بر خدا به عنوان یکی از عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی در حد زیاد و خیلی زیاد بوده است.
۹. در مورد تأثیر فرهنگ احساس تکلیف در مردم برای دفاع بر حفظ ایران به عنوان ام القرای جهان اسلام، ارقام جدول نشان می دهند نسبت گروه دوم به گروه اول بیشتر است و این نسبت ۸۹ به ۱۱ است، و این به این معنی است که ۸۹ درصد پاسخگویان معتقدند تأثیر فرهنگ احساس تکلیف در مردم برای دفاع به عنوان یکی از دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس، بر حفظ ایران به عنوان ام القرای جهان اسلام به عنوان یکی از عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی در حد زیاد و خیلی زیاد بوده است.
۱۰. در مورد تأثیر تحکیم وحدت ملی بر وحدت مقصد و کلمه، ارقام جدول نشان می دهند نسبت گروه دوم به گروه اول بیشتر است و این نسبت ۹۴ به ۶ است، و این به این معنی است که ۹۴ درصد پاسخگویان معتقدند تأثیر تحکیم وحدت ملی به عنوان یکی از دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس، بر وحدت مقصد و کلمه به عنوان یکی از عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی در حد زیاد و خیلی زیاد بوده است.
۱۱. در مورد تأثیر تحکیم وحدت ملی بر حضور دائم مردم در صحنه، ارقام جدول نشان می دهند نسبت گروه دوم به گروه اول بیشتر است و این نسبت ۸۶ به ۱۴ است، و این به این معنی است که ۸۶ درصد پاسخگویان معتقدند تأثیر تحکیم وحدت ملی به عنوان یکی از دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس، بر حضور دائم مردم در صحنه به عنوان یکی از عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی در حد زیاد و خیلی زیاد بوده است.
۱۲. در مورد تأثیر تحکیم وحدت ملی بر وفاداری متقابل ملت و مسئولان، ارقام جدول نشان می دهند نسبت گروه دوم به گروه اول بیشتر است و این نسبت ۸۸ به ۱۲ است، و این به این معنی است که ۸۸ درصد پاسخگویان معتقدند تأثیر تحکیم وحدت ملی به عنوان یکی از دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس، بر وفاداری متقابل ملت و مسئولان به عنوان یکی از عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی در حد زیاد و خیلی زیاد بوده است.
۱۳. در مورد تأثیر فرهنگ ترجیح منافع ملی بر منافع شخصی بر گذشت انقلابیون از منافع شخصی و آمادگی برای فداکاری، ارقام جدول نشان می دهند نسبت گروه دوم به گروه اول بیشتر

است و این نسبت ۸۶ به ۱۴ است، و این به این معنی است که ۸۶ درصد پاسخگویان معتقدند تأثیر فرهنگ ترویج منافع ملی بر منافع شخصی به عنوان یکی از دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس، بر گذشت انقلابیون از منافع شخصی و آمادگی برای فداکاری به عنوان یکی از عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی در حد زیاد و خیلی زیاد بوده است.

۱۴. در مورد تأثیر تقویت فرهنگ اسلام خواهی و وطن دوستی در نسل جوان بر حفظ انقلاب درونی و تحول اخلاقی، ارقام جدول نشان می دهند نسبت گروه دوم به گروه اول بیشتر است و این نسبت ۹۱ به ۹ است، و این به این معنی است که ۹۱ درصد پاسخگویان معتقدند تأثیر تقویت فرهنگ اسلام خواهی و وطن دوستی در نسل جوان به عنوان یکی از دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس، بر حفظ انقلاب درونی و تحول اخلاقی به عنوان یکی از عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی در حد زیاد و خیلی زیاد بوده است.

۱۵. در مورد تأثیر اشاعه فرهنگ اسلام خواهی در جهان بر دفاع از مظلومان عالم، ارقام جدول نشان می دهند نسبت گروه دوم به گروه اول بیشتر است و این نسبت ۸۱ به ۱۹ است، و این به این معنی است که ۸۱ درصد پاسخگویان معتقدند تأثیر اشاعه فرهنگ اسلام خواهی در جهان به عنوان یکی از دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس، بر دفاع از مظلومان عالم به عنوان یکی از عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی در حد زیاد و خیلی زیاد بوده است.

۱۶. در مورد تأثیر ایجاد فرهنگ مبارزه با قدرت های بزرگ جهانی در میان ملت ها بر استکبارستیزی و منفعل نشدن در مقابل دشمن، ارقام جدول نشان می دهند نسبت گروه دوم به گروه اول بیشتر است و این نسبت ۸۸ به ۱۲ است، و این به این معنی است که ۸۸ درصد پاسخگویان معتقدند تأثیر ایجاد فرهنگ مبارزه با قدرت های بزرگ جهانی در میان ملت ها به عنوان یکی از دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس، بر استکبارستیزی و منفعل نشدن در مقابل دشمن به عنوان یکی از عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی در حد زیاد و خیلی زیاد بوده است.

۱۷. در مورد تأثیر گسترش فرهنگ ایثار و شهادت طلبی و از خودگذشتگی بر حفظ ارزش های معنوی، ارقام جدول نشان می دهند نسبت گروه دوم به گروه اول بیشتر است و این نسبت ۱۰۰ به ۰ است، و این به این معنی است که ۱۰۰ درصد پاسخگویان معتقدند تأثیر گسترش فرهنگ

ایثار و شهادت‌طلبی و از خودگذشتگی به‌عنوان یکی از دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس، بر حفظ ارزش‌های معنوی به‌عنوان یکی از عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی در حد زیاد و خیلی زیاد بوده است.

۱۸. در مورد تأثیر گسترش فرهنگ ایثار و شهادت‌طلبی و از خودگذشتگی بر حفظ انقلاب درونی و تحول اخلاقی، ارقام جدول نشان می‌دهند نسبت گروه دوم به گروه اول بیشتر است و این نسبت ۱۰۰ به ۰ است، و این به این معنی است که ۱۰۰ درصد پاسخگویان معتقدند تأثیر گسترش فرهنگ ایثار و شهادت‌طلبی و از خودگذشتگی به‌عنوان یکی از دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس، بر حفظ انقلاب درونی و تحول اخلاقی به‌عنوان یکی از عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی در حد زیاد و خیلی زیاد بوده است.

۱۹. در مورد تأثیر گسترش فرهنگ مقاومت و پایداری در برابر دشمن و مشکلات بر استکبارستیزی و منفعل نشدن در مقابل دشمن، ارقام جدول نشان می‌دهند نسبت گروه دوم به گروه اول بیشتر است و این نسبت ۹۷ به ۳ است، و این به این معنی است که ۹۷ درصد پاسخگویان معتقدند تأثیر گسترش فرهنگ مقاومت و پایداری در برابر دشمن و مشکلات به‌عنوان یکی از دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس، بر استکبارستیزی و منفعل نشدن در مقابل دشمن به‌عنوان یکی از عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی در حد زیاد و خیلی زیاد بوده است. تأثیر دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر حفظ و استمرار انقلاب اسلامی متفاوت است. برای رتبه‌بندی این دست‌آوردها از نگاه خبرگان، از آزمون فریدمن استفاده گردید.

جدول ۵- آزمون آماری فریدمن و تعیین رتبه متغیرها

۳۵	فراوانی
۱۴,۸۹۷	آماره کای اسکوئر
۷	درجه آزادی
۳۷.	معناداری

تأثیر دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر حفظ و استمرار انقلاب اسلامی

نتایج جدول (۵) نشان می‌دهد که سطح معناداری محاسبه شده (۳۷۰) از معناداری در سطح آلفای ۰/۰۵ کوچک‌تر است، لذا با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان گفت تأثیر دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر حفظ و استمرار انقلاب اسلامی متفاوت است. میزان و رتبه اهمیت هریک از دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس در جدول (۶) آمده است.

جدول ۶- آزمون آماری فریدمن و تعیین رتبه متغیرها

رتبه	شماره دست آورد	دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس	نمره رتبه
۱	۱۰	گسترش فرهنگ ایثار و شهادت‌طلبی و از خودگذشتگی	۱۰/۱۴
۲	۱۱	گسترش فرهنگ مقاومت و پایداری در برابر دشمن و مشکلات	۱۰/۱۰
۳	۱	فرهنگ اعتماد به نفس و خودباوری	۹/۳۳
۴	۳	توسعه فرهنگ و تفکر بسیجی در جامعه	۹/۱۹
۵	۲	رشد باورهای دینی و فضائل اخلاقی در جامعه	۸/۷۴
۶	۴	فرهنگ احساس تکلیف در مردم برای دفاع	۸/۶۰
۷	۵	تحکیم وحدت ملی	۸/۱۲
۸	۷	تقویت فرهنگ اسلام‌خواهی و وطن‌دوستی در نسل جوان	۷/۶۹
۹	۹	ایجاد فرهنگ مبارزه با قدرت‌های بزرگ جهانی در میان ملت‌ها	۷/۳۴
۱۰	۶	فرهنگ ترجیح منافع ملی بر منافع شخصی	۷/۲۲
۱۱	۸	اشاعه فرهنگ اسلام‌خواهی در جهان	۶/۵۴

ارقام جدول فوق نشان می‌دهد که دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس به ترتیب، گسترش فرهنگ ایثار و شهادت‌طلبی و از خودگذشتگی، گسترش فرهنگ مقاومت و پایداری در برابر دشمن و مشکلات، فرهنگ اعتماد به نفس و خودباوری، توسعه فرهنگ و تفکر بسیجی در جامعه، رشد باورهای دینی و فضائل اخلاقی در جامعه، فرهنگ احساس تکلیف در مردم برای دفاع، تحکیم وحدت ملی، تقویت فرهنگ اسلام‌خواهی و وطن‌دوستی در نسل جوان، ایجاد فرهنگ مبارزه با قدرت‌های بزرگ جهانی در میان ملت‌ها، فرهنگ ترجیح منافع ملی بر منافع شخصی، و اشاعه فرهنگ اسلام‌خواهی در جهان، دارای تأثیر می‌باشد.

۴. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

۴-۱. جمع‌بندی

با توجه به جمع‌بندی از یافته‌های کتابخانه‌ای تحقیق در مورد دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس و عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی و اعتبار سنجی و رتبه‌بندی با استفاده از یافته‌های آماری و تحلیل آن‌ها می‌توان نتیجه‌گیری نمود که به‌طور کلی دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر حفظ و استمرار انقلاب اسلامی تأثیر قابل توجهی داشته است. و بررسی‌های انجام‌شده نشان می‌دهد که دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس همه عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی را تحت تأثیر قرار داده و پوشش می‌دهد. با نگاه به جداول یافته‌های آماری، نتایج زیر را می‌توان جمع‌بندی نمود:

- ۱- فرهنگ اعتماد به نفس و خودباوری به‌عنوان یکی از دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر عوامل شماره ۱۲ و ۱۴ یعنی «روحیه اعتماد به نفس و باور به خویشتن - ایجاد امید و اطمینان به پیروزی و عدم رخنه یأس»، به‌عنوان عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی تأثیر دارد.
- ۲- رشد باورهای دینی و فضائل اخلاقی در جامعه به‌عنوان یکی از دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر عوامل شماره ۲ و ۶ و ۷ یعنی «حفظ ارزش‌های معنوی - پایبندی به دین اسلام - حفظ انقلاب درونی و تحول اخلاقی»، به‌عنوان عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی تأثیر دارد.
- ۳- توسعه فرهنگ و تفکر بسیجی در جامعه به‌عنوان یکی از دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر عامل شماره ۸ و ۹ و ۱۳ یعنی «حفظ روحیه صبر و تحمل و بقاء روحیه مقاومت - فداکاری و شهادت‌طلبی و سلحشوری - توکل بر خدا»، به‌عنوان عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی تأثیر دارد.
- ۴- فرهنگ احساس تکلیف برای دفاع در مردم به‌عنوان یکی از دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر عامل شماره ۵ یعنی «حفظ ایران به‌عنوان ام‌القرای جهان اسلام» به‌عنوان عامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی تأثیر دارد.
- ۵- تحکیم وحدت ملی به‌عنوان یکی از دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر عوامل شماره ۱ و ۳ و ۴ یعنی «وحدت مقصد و کلمه - حضور دائم مردم در صحنه - وفاداری متقابل ملت و

تأثیر دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر حفظ و استمرار انقلاب اسلامی

- مستولان» به عنوان عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی تأثیر دارد.
- ۶- فرهنگ ترجیح منافع ملی بر منافع شخصی به عنوان یکی از دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر عامل شماره ۱۵ یعنی «گذشت انقلابیون از منافع شخصی و آمادگی برای فداکاری» به عنوان عامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی تأثیر دارد.
- ۷- تقویت فرهنگ اسلام خواهی و وطن دوستی در نسل جوان به عنوان یکی از دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر عامل شماره ۷ یعنی «حفظ انقلاب درونی و تحول اخلاقی» به عنوان عامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی تأثیر دارد.
- ۸- اشاعه فرهنگ اسلام خواهی در جهان به عنوان یکی از دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر عامل شماره ۱۱ یعنی «دفاع از مظلومان عالم» به عنوان عامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی تأثیر دارد.
- ۹- ایجاد فرهنگ مبارزه با قدرت های بزرگ جهانی در میان ملت ها به عنوان یکی از دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر عامل شماره ۱۰ یعنی «استکبارستیزی و منفعل نشدن در مقابل دشمن» به عنوان عامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی تأثیر دارد.
- ۱۰- گسترش فرهنگ ایثار و شهادت طلبی و از خود گذشتگی به عنوان یکی از دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر عوامل شماره ۲ و ۶ یعنی «حفظ ارزش های معنوی - پایبندی به دین اسلام» به عنوان عوامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی تأثیر دارد.
- ۱۱- گسترش فرهنگ مقاومت و پایداری در برابر دشمن و مشکلات به عنوان یکی از دست آوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر عامل شماره ۱۰ یعنی «استکبارستیزی و منفعل نشدن در مقابل دشمن» به عنوان عامل حفظ و استمرار انقلاب اسلامی تأثیر دارد.

۴-۲. پیشنهادها

با توجه به اینکه در طول سال های بعد از انقلاب، به طور مستمر علیه انقلاب اسلامی تهدیدهای مختلفی وجود داشته که بخش عمده ای از آنها به شکل فرهنگی بوده است و دفاع مقدس در حوزه های مختلف، از جمله فرهنگی، ظرفیت های مناسب دفاعی را برای جمهوری

- اسلامی ایران ایجاد نموده است که با بهره‌برداری از آن می‌توان در مقابل دشمن ایستادگی نمود، لذا پیشنهاد می‌شود، تأکید و توسعه دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس به‌عنوان یک ارزش به‌طور جدی در دستور کار مجموعه‌های فرهنگی و آموزشی کشور قرار گیرد. برای عملی نمودن این مهم لازم است در سطح ملی اقدامات زیر در دستور کار نهادهای ذیربط قرار گیرد.
۱. سازمان و سازوکار مناسب در سازمان‌های فرهنگی کشور برای زنده نگه داشتن ارزش‌های فرهنگی دفاع مقدس پیش‌بینی شود.
 ۲. قوانین و الزامات لازم به‌منظور حفظ و توسعه دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس وضع شود.
 ۳. نهادینه‌سازی ارزش‌های فرهنگی دفاع مقدس با ابزارهای هنری، مورد اهتمام دست‌اندرکاران قرار گیرد.
 ۴. هرکدام از دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس نیاز به بررسی عمیق علمی دارد که باید در دستور کار مراکز علمی و تحقیقاتی کشور قرار گیرد.

فهرست منابع

۱. قرآن کریم.
۲. امام خمینی (ره) (بی‌تا). صحیفه امام جلد‌های مختلف. نرم‌افزار مجموعه آثار امام خمینی (ره). مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
۳. امام خامنه‌ای (۱۳۹۳). نرم‌افزار حدیث ولایت. دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای.
۴. بهداروند، محمدمهدی (۱۳۹۰). دست‌آوردهای فرهنگی دفاع مقدس و آفت‌های تهدیدکننده آن. انتشارات کتاب فردا. تهران.
۵. تهامی، سیدمجتبی (۱۳۸۰). سیاست امریکا در قبال ایران طی دوره جنگ تحمیلی. تهران: انتشارات وزارت امور خارجه.
۶. درودیان، محمد (۱۳۷۹). خونین شهر تا خرمشهر. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ.
۷. ضرغام بروجنی، حمید (۱۳۹۲). گونه‌شناسی بازدیدکنندگان مناطق جنگی ایران و نقش آن در انتقال فرهنگ پایداری دفاع مقدس، دوفصلنامه پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی. شماره هفتم تابستان ۹۲.
۸. علایی، حسین (۱۳۹۱). روند جنگ ایران و عراق. تهران: انتشارات مرزوبوم.
۹. فردرو، محسن؛ حمیدی، سهراب و یعقوبی، رضا (۱۳۸۰). مجموعه مقالات جامعه و فرهنگ. ج ۱، تهران: انتشارات آرون.
۱۰. کاظمی، سیدعلی‌اصغر (۱۳۷۶). بحران نوگرایی و فرهنگ سیاسی در ایران معاصر. تهران: انتشارات قومس.
۱۱. محمدی، منوچهر (۱۳۸۰). انقلاب اسلامی؛ زمینه‌ها و پیامدها. قم: انتشارات دفتر نشر و پخش معارف.
۱۲. منصوری لاریجانی، اسماعیل (۱۳۸۹). آشنایی با دفاع مقدس. تهران: انتشارات بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس.
۱۳. هزاوه‌یی، سیدمحمدمهدی (۱۳۷۸). قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به همراه مجموعه نظرات شورای نگهبان. اصل ۱۵۲، تهران: انتشارات محسن.